

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiwels.

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 29. oktobra 1853.

List 87.

Gotov pomoček zoper krompirjevo bolezn po rusovskih skušnjah.

(Konec.)

V važni reči se človek ne smé prenagliti; zato sem namenil se, prihodnje leto še več in mnogoverstno skušati z vélim krompirjem. Med tem pa sem prebiral časnike kmetijske, zvediti: jeli so že tudi drugod kaj takega skusili; kar zvém, da v Vitebski okrajni grajšak Losowsky že skozi 4 leta ravno tako ravna s semenskim krompirjem, in da ta celi čas je na njegovi grajšini Ostruvni krompir čisto zdrav bil. Pa tudi temu grajšaku se je le primerilo, da je ta pomoček zvedel, in scer takole: Pred 5 leti, ko je dal krompir kopati na svoji njivi, je, igraje se z majhnim krompirčkom, ga nevedoma v žep vtaknil, in ko domú pridši zapazi, da ga ima pri sebi, ga je vergel za peč, kjer je obležal do spomladi. Spomladi ga najde vsega zvenjenega, in radoveden, ali tak posušeni sad še kali, ga vsadi. Losowsky se ne more prečuditi ko vidi veselo rast tega krompirčka; še bolj vesel pa je bil, ko je izkopal v jeseni iz te jame veliko lepega in zdravega sada. Odsihmal je bil sklenil vés semenski krompir sušiti dati in tako ravna z velikim pridom do današnjega dneva.

Suhi krompir me je še le opomnil, da tudi druge semena kmetovavci pri nas (na Rusovskem) pred setvijo sušiti dajo, tako: lanéno seme v nekterih krajih, v družih žito, posebno pa proso; v zahodni Rusii sušijo semensko čebulo, katero čez zimo v dimnicah shranijo in jo za tega voljo dümka imenujejo. Tudi od kumar in dinj je znano, da po starejem semenu se bolje ponašajo kot po novem; georginje, ktere se pozimi do terdega posušé, rasejo in cvetó lepši od družih.

Če dalje pomislimo, da krompir ni korenina, ampak da je popovje, mladika, bomo tudi lahko spoznali, da tisto ravnanje, ki je za korenike dobro, ne mora tudi pravo biti za krompir. Semenski krompir spravljati, ki se ni posušil, je napéno. Morebiti da nekterim kajzarjem krompir le za tega voljo manj gnjije, ker mervico svojo čez zimo pri sebi v hiši spravljeno imajo.

Čmu tedaj novo seme iz ptujih krajev naročevati? Čmu krompirjeve kali saditi? Čmu iskati namestnikov krompirjevih, čmu ulúka in družih sadov, kteri so proti krompirju kakor noč in dan!

Naj vsak, ki ta božji dar sadi, ga pred posuši, in zvenjenega naj sadi, in kmalo bo vse bolezn konec! *)

*) Mož veliko obeta; Bog daj, da bi resnica bila! Pomoček je lahak, da ne more ložji biti. Vred.

Sušiti se pa dá semenski krompir na več viz: ali 1) berž po tem, ko je iskopan bil, v nalaš napravljenih sušivnicah (pečéh), ali 2) pri majhnih kmetijah v zlo gorki hiši, kjer naj, pa ne predebelo nasut, do spomladi ostane, ali 3) če je čez zimo vés zdrav ostal, v zlo zakurjeni izbi en teden pred sajenjem.

Toliko mora krompir posušen biti, da zvene in se zgerbanči.

Hiro ga posušiti je bolj kot počasi. Bolje je tudi ga koj v jeseni posušiti, zakaj? — zato, ker vsak krompir čez zimo nekoliko močnatih delov zgubi; ta zguba se pa odverne, ako se krompir berž v jeseni posuši. Na spomlad naj se krompir zgodaj (rano) sadi.

Tako svetje po omenjenih večletnih skušnjah rusovski deržavni svetovavec in učenik v kmetijski učilnici Gorygorečki gosp. A. N. K. Bollmann.

Temu svetu, poterjenemu tudi po naših domačih skušnjah, dostavimo mile to: naj se primejo vsi kmetovavci te skušnje, in naj vsi zvenjeni semenski krompir sadijo.

Storiti to je lahko; škodovati ne more nikakor. Naj se tedaj za semenski krompir že zdej zdrav odloči, čez zimo po danem nauku spravi v gorak kraj, pa tako, da ne bo kalil, ampak zvenil, in kar ga bo čisto zdravega ostalo, naj se sadi zgodaj na spomlad.

Naj bravci „Novice“ to svetjejo vsim kmetovavcem!

Pregled novih živinozdravniških skušinj za vsacega gospodarja imenitnih *).

Skušnje z otrobi so učile, da goveji želodec otrobe tudi s plevami vred popolnoma prekuhati ali prebaviti zamore, in da oljnati del otrobov mleko mastno naredi, to je, iz takega mléka se napravi več sirovega masla (putra).

Snažnost pomaga prešiče hitrejši izpitati (odebeliti). Nek kmetovavec je imel 12 prešičev; bili so vsi enake teže, ko jih je pitati začel; pital jih je skozi 7 tednov. 6 izmed njih je vsaki dan čedil s ščetjo (kartčo) in čohalom (štrigelnom), 6 pa ne. Čeravno je šestero snaženih 6 meric graha manjšnedlo, je vendar vsak izmed njih okoli 30 funtov več vagal kakor uni, ki niso bili ščetani in šterglani.

Bolni krompir, dokler ni popolnoma zgnil in ako se je prešičem in kravam le po mašem vživati dajal, ni škodoval ne zdravju ne mléku. Če je bil pa popolnoma gnjil in v črn sok zmehčan prešičem po-

*) Iz letopisa Kanstatt-ovega pod naslovom: Jahresbericht über die Leistungen in der Thierheilkunde von Canstatt. Vred.

kladan, so poginili v 1 ali 2 dnéh po hudem vnetju in snetju želodca in čev.

Znamnja dobro molžne krave so: 1) veliko in mehko vime; na Holandskem posebno živinorejci na to gledajo, da tisti del vimenove kože, ki je zadej med stegnama, je prav mehak in ima veliko luskinic na sebi, ki se kakor prah lakko odpraskati dajo; 2) velike mlečne žile; 3) da je med vsakima dvéma vertencama skor ravno na sredi herbta globína viditi, taka živina ima večidel tudi precej širok herbet in križ; 4) če so žile na presredku, to je, med ritnikom in sravnico, prav očitne; včasih so bolj na strani v gubah kože skrite, in se prikažejo še le, ako se koža nad presredkom z roko močno stisne. Po skušnjah Magne-ta so te žile naj gotovši znamnje posebno dobre molžne krave; 5) Gue-nonovo mlečno zercalo ni zanesljivo.

(Dalje sledi).

Starozgodovinski pomenki.

Častje indiškega Boga Skanda na rimsko-slovenskih spomenicih.

Rasložil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Vsaki čitatelj pozna povest od celovškega sana; kteri je ne pozna, naj jo bere pri Wagneru v bukvah: „Topographische Beschreibung des Herzogthums Kärnthen“. Al manj znana je povest poljskega Kraka, ktero iz Kadlubekove zgodovine (Vinc. Kadlubek Hist. Polon ep. IV.) posnamem, in ktera se tako glasi: „Na povratku iz Koroškega pokliče Krak (Cracus) vse Poljce v zbor. Poljci želeči večin spomin Kraka imeti, so osnovali krasno mesto okoli spodnje pečine, ktero so po imenu njegovem Krak Krakovio zvali. Bil je pa v berglogu neke skale zmaj strašne grozovitosti, ki so ga nek Olophagum (vse požerečega) imenovali. Vsaki teden se je moralo požrešni pošasti določeno število goved žertovati (darovati), namest kterih, ako bi jih ne bili poljo-delci žertovali, bi bilo ravno toliko človeških glav zmaj zapadlo. Tisti Krak, prvi Poljski kralj, je slul pred Kristusovim rojstvom več kot 400 let, pred Aleksandrom Velikim pa blizo 100.“

Ne veliko različna je koroška povest, samo da so povestničarji velik anachronizem storili, ker to povest so med 7. in 8. stoletje po Kristovem rojstvu postavili ¹⁾.

Ta povest ni samo neskončno važna za mythologa, temoč tudi za zgodovinoslovca. Že Nestor ²⁾, ruski le-topisec, pravi, da so prvi Slaveni prišli iz Norika v severne kraje, — Kadlubek dá tudi iz Koroške Kraka priti in sicer 400 pred Kristusovim rojstvom. Ta opazka je znamenita, ker je brez dvombe preselovanje Slavenov iz Helvecie, Vindelicie in zapadnega Norika čez Tatranske gore (Karpate) se začeti moglo zavoljo izselovanja Celto-gallov, ktero historiki med leto 388—382 pred Kristu-som stavljajo ³⁾, čez Alpe in Rajno. Tisk Celtogallov je vzročil, da so v Helvecii prebivajoči Slaveni daljena-prej rivali proti baltiskem morju, in tako basen Skanda-Krakov (Krokov) do Vltave in Visle prinesli.

Da je pravica od celovškega sana starejša kakor iz 7., 8. ali 9. stoletja po Kr., nam poterdujejo lastna

¹⁾ Povesti od umorjenja drakonov (lindvernov) se pri severno-slovenskih narodih pogosto najdejo, to je znamenje, da je basen o Kraku bila občinska (glej: Tkany II. stran 158.) Že ostroumni Rakowiecki (pravda ruska I. str. 160, 166, II. str. 303) je Kraka in Leha za basnoslovke osebe imel. Mi bomo v članku „o Norei, o Čehu, Lehu, Mehu“ itd. obširneje govorili. Tudi ruske povesti poznajo drakoubivca in njegovo ime je Kurilo, nekteri pišejo Čurilo (k = č, primeri kača in čača, ketna in četna). Ali ni Kurilo pre-stavek priimena Kartikeja?

²⁾ Nestor, edit Simkovski 17. 18.

³⁾ Dion Sic. XIV. 313.

imena na rimskih kamnih, ktere so iz Skandatovega častja vzete in podobe sanov na rimskih kamnih, kakor tudi ime SAANIVS in DRACONIA. Še žive vspomene na Krakovo častje imamo, in sicer predmestje Krakovo v Ljubljani ¹⁾ in ime vesi Krakau v gornjem Štajeru.

Koroške zgodovinarje, posebno pa visokoučenega g. barona Ankershofen-a, kteremu se pri tej priložnosti očitno zahvalujem za prijazno sprejetje in pripomoč, ktero mi je skazoval, ko sem letos v celovškem lepo uredjenem historiskem muzeji si gradiva nabiral za domačo zgodovino, živo opomnim: naj povest od celovškega sana vsestranski uvažavajo.

Slovensko slovstvo.

Slovensko berilo za V. gimnazialni razred.

(Konec.)

Namesto novega *ti* (hic) stoji v berilu po večini govornikov in pisavcov dozdanjih *ta*, zato ker govoré Slovenci po besedah gosp. sostavljavca ali *ta* ali pa *te*, — *ti* ali *ta* pa nikoli nikjer; totí kakor tisti se sliši, *ti* pa ne. Res, da bi se bolje ujemalo *ti*, *ta*, *to* po izgledu lepí-a-o; ali slovničar nima pravice oblik, med ljudstvom nerabljenih, samovoljno ustvarjati, zato, da bi bila ena izjema manj v slovnicí.

Kranjec, Kranjsko, ne Krajnec, Krajnsko. Izpeljava iz besede „kraj“ (zato ker dežela na kraju leží), ne velja ²⁾. Štajerski Slovenci izgovarjajo različno „Kranjec“ ne „Krajnec“. Gorenci, ki izgovarjajo: kon, pán, namesto konj, panj, pravijo Kránec, Kránsko; ker pa pišemo konj, panj itd., moramo pisati tudi Kranjec, Kranjsko; zakaj da mora *j* v besedi biti, ni dvomiti. Dolenci (kranjski) izgovarjajo: Krajnec, Krajnsko; ali oni izgovarjajo tudi: kojn, pajn, zajn; ker pa pišemo: konj, panj, zanj itd., moramo dosledno tudi pisati Kranjec, Kranjsko, ne Krajnec, Krajnsko ³⁾. Po misli gosp. Miklosiča se je naredilo ime Kranjsko, Kranja iz imena „Carnia“ po prestavi glasov, kakor v staroslovenskem iz „Polikarpa“ — Polikrap.

Kakor večjemu delu pisavcov je tudi g. Miklosiču pisava po izpeljavi še imenitnejša od pisave po izgovarjanju. Zato piše: Kosezki, francozki, možki, težki — iz: Kosez, Francoz-a, mož-a, težek (težák). Prav za prav bi se moralo pisati: Kosez-ski, francoz-ski, (primerjaj tem oblike: francozovski, rusovski); ker je pa *s* iz govora popolnoma izpadel, in ker ga ni doslej nihče pisal, naj ostane pri starem. Kdor pa piše: francoski, angleški, možki itd. po glasu, mora pisati dosledno tudi namesto: skubsti, povedka — skupsti, poveška itd. Druga je, na priliko, z besedami: beraški, nemški, laški itd. namesto: beračski, nemcski, laški; tukaj so se spremenili *čs*, *cs* in *hs* v *š*; ondi je pa *s* izpadel, in *z*, *š* se glasita le zato, kakor *s*, *š*, ker na koncu zloga stojita: francoz-ki, anglež-ki (po glasu francos, angleš), pa tudi zato, ker pred *k* stojita. Pred terdimi prehaja namreč mehki glas tudi v terdega, kakor terdi pred mehkim v mehkega: *s* klinom, *z* gnojem.

Tukaj naj stoji opomba, da je v staroslovensčini

¹⁾ Ne daleč od Krakovega (poldrugo uro) še stoji hiša, ktera se velí „pri Škandru!“ Tudi kraj Škanderče opominja na Skanda. — Koliko čisto indiških imen še je na Kranskem najti: Škander, Čander (kar pomeni mesec), — Ažman kar v sanskritu pomeni pečina, skala, Felsen, Klippe). — Vega, kar pomeni berzost, velocitas — Berzavina, Caelerina, Celerinus, — Čunder, Šunder, kar pomeni služevni, — Arko, kar pomeni toliko kot Jarin, Jerala. Jarsa (jarko solnce). Prosim slovenske rodoljube: naj mi takošne imena nabirajo in pošlejo, kterih korenika ni slovenska ali nemška.

²⁾ ?

³⁾ Ali tudi Kranja, Ukranja?

Pis.

Vred.

Vred.

Pregled novih živinozdravniških skušinj za vsacega gospodarja imenitnih.

(Dalje.)

Molža množi mléko. Vsak gospodar vé ali bi saj imel vediti, da krava od dné do dné manj mléka daje, ako se vime vselej do čistega ne zmolze in da nečimerna dekla zna tako popolnoma pokvariti dobro kravo. Včasih se primeri, da le iz enega sesca ne pride nič mléka, če mlečne žlezice tiste strani so se po kaki bolezni odpovedale molži; — če se kaj takega primeri, naj se ene tedne pred teletom tisti sesec po 4krat na dan molze, in krava bo po teletu iz tega sesca spet molzla, kakor iz vsih družih.

Kobile imajo včasih tako malo mléka, da žbè komaj živí pri njih. Vzroki tega zamorejo mnogoverstni biti in le po odpravi teh vzrokov pride spet mléko v vime. Vendar svetje Deneubourg, da se omenjena napaka odpravi, če se kobili dva dni zaporedoma bokal toplega mléka in 4 ali 6 lotov janeža ali kimmeljna noter dá, zraven tega pa kuhani ovés, korenje in enaka tečna piča poklada in žbè pridno sesati pustí. V Belgii žbetom, ki nimajo maternega mléka, kuhajo ječmen ali kruh, in ti kuhi pridevajo mléka s sterdjó. Drugi jih redé z olom (pivom) in mlékom, — 1 del ola, 5 delov pa mléka.

Spet se je od več mladih, eno ali dvé leti starih telic, in od dvéh tri mesce starih kobilic slišalo, da so se molsti dale, akoravno še niso bile breje.

Lopatika (aloe) je imenitno pa nevarno zdravilo, ker v obilniši meri podana zraven driske rada napravi vnetje in snetje čev pri konjih. Hurford je skusil, da konjem drisko napraviti, se veliko manj lopatike potrebuje, ako se ravno toliko encijana (gentiana) pridene; Howell poterdí to in pravi, da 12krat je skusil, da s 3 ali 4 kvintelji (drahmami) lopatike, kateri je ravno toliko encijana pridjal, je ravno to opravil, kakor scer z 2 lotama same lopatike. Vendar je treba, da se konjem en dan pred otrobi nameš druge piče dajo, in tako pripravijo za ložji drisko. — Živinozdravnikom bo dobro vstreženo s to skušnjo.

Zoper uši pri živini priporoča J. Wirth korenino podleska (colchicum), ktera se povsod lahko dobi. Ta korenina, ktera tudi teloh pri goveji živini dobro namestuje, se skuha in s to vodo se zmiva ušiva živina.

Orehovo perje zoper zastarano smoliko pri konjih priporoča Mathaei. On kuha orehovo perje, in dá to vodo smolikovim konjem piti, tudi pomoči otrobe ž njo, ki se konjem pokladajo za pičo; med drugim pravi, da v treh dnéh je ozdravil zastarano smoliko. Profesor Hertwig, slaven in resnicoljuben živinozdravnik, poterdí moč orehovega perja v vsih zastaranih nahodih, smolikah, kevjihih, pri oslabiljenem želodcu. Molzne krave pa po orehovi vodi ob mléko pridejo, in če le dolgo orehovo vodo pijó, dlaka z njih gré.

(Konec sledí.)

Ozir po domačih.

Stara obleka Gorencov.

Primerjati domače reči, kakor so nekdaj bile, s temi, kakor so sedanjí čas, je mikavno vsacemu mislečemu človeku. Človek v takih primerah gleda tako rekoč v sercalo pretkelega časa. Naj pokaže sledeči popis obleko starega Krajca in stare Krajnice okoli Ljubljane in na Gorenškem; vidili bomo silne premembe novega časa v njem. Mično bi bilo, ako bi tudi drugi pisatelji iz družih slovenskih krajev, ki so se v obleki tako premenili kakor ti, popisali staro narodsko obleko.

Izmed možkih oblek omenim naj prvo padovanskih sukinj, z živo barvano rudečo podlogo podšitih. Suknjiči (pruštohi), ki so bili za vsakdan iz belega mezlana, za praznike pa iz zelenega ali plavega sukna, so bile spredaj z rudečim ali svetloplavim in kosmatim kolomanom podšiti, kar je prav lepo stalo. Če so bili razpeti; sicer so se pa nakrižem s svetlimi gumbi (knofi) zapenjali. Žepi so bili pri obéh platéh na zunanjo stran. Pod suknjičem je bil podleklic (ali spodnji pruštoh), iz škerlata s plavim ali zelenim svilnatim trakom obrobljen, in se je tudi s svetlimi gumbi od spredaj stikama ali pa nakrižem zapenjal. Suknja, suknjič, podleklic in srajca, vse je bilo s kratkim koljerjem; vrat so pa od zadej nekoliko daljši lasje pokrivali. Hlačarji so bili široki, zeleni spred in zad s križci prešiti. Srajca je imela rokave po kumerš ali pumaraš ali z nabranimi rokavi, nektera tudi z rivcom, to je, ni bila za pestjo nabrana. Čez pas je prišla dolga in široka pinta ali opasica iz šalona, plava ali rudeča. Od začetka je bila ta opasica iz več konopov ali štrikov, ki so bili eden zraven drugega kako ragušo široki. Hlače so bile kratke iz mezlana ali jerhovne, za vsakdan tudi černe pertnene. V žepi je bil nož z vilicami v nožnicah. Pri stranéh na stegnih so bili tudi žepi. Ker so bile hlače kratke, so v nekterih krajih nosili škorne, ki so bile čez meca na goljufih z olišpanimi usnjatimi prevezami privezane, pod prevezami so bile zavahane, najpred doli inpotlej spet gori, da je zunanja črna stran kacih pet perstov široko kot kapa na verhi golen stala. Kjer niso škorn nosili, so imeli plave goljenke in čevlje. Za na glavo so bili klobuki s širokimi kraji in nizkimi okroglimi štulami. Kraji so bili s pertonkami k štuli privezani, da niso doli viseli. Kape so bile iz lesičjih kož ali kunine (madrovine); spodnji del je bil kviško privihan, da je kosmatina od zunaj stala, ali pa se v mrazu doli na ušesa spustila. Za zimo so bile nekoliko večí in viši kape, imenovane kučme, iz černih ovčjih kož; kosmatina je bila od zunaj obrnjena. Kučme so se ravno tako ob hudem mrazu čez ušesa spušale.

Ženske so nosile črne suknje s svilnatim trakom obrobljene. Pozimi tudi dolge kožuhe. Pod sukno ali pod kožuh je prišlo krilo ali mezlanka z modricom, kar je še semtertje ugledati. Spredaj je bila pregača ali birtoh, za delavnike pertnena plava z belimi pikami ali rožcami, za praznike iz šalona. Ošpetelj je bil na persih nabran, in z okinčanimi bucikami spet. Rut nekdaj ženske niso nosile za vratom, kakor to še zdaj okoli Metlike ni v navadi. Pod mezlanko ali rašom je bil interfat. Na nogi so bile škorne iz beloustrojenega mehkega usinja s črnim ali zelenim usnjatim pascom nad stopali. Namest škorn so bile včasih rudeče goljenke in čevlji z visocimi podpetnicami, kar se tudi okoli Metlike še najde. Pod persi je bil belo ali tudi s srebrom kovan ali pa črn usnjat, pri premožniših tudi srebrn pas. Od pasa pri strani je visil na dolgim jermenu nož na zaperco. Na glavi je bila peča z bucikami na sprednjih voglih kviško perpeta. Navadni so bili tudi puntiki, parte, šapli, s kunjo kosmatino opramane črne kape, čepice (avbe), zavijače, ki so še zdaj v Bledu in Bohinju v navadi. Parte in šapli so bili li za device.

Ozir po svetu.

Kako nekteri Indijski narodi v Australii mertve pokopujejo.

Otroke pod štirimi leti še le o nekterih mescih po njih smerti pokopujejo; malega merliča nosi mati skerbno zavitega po dnevi štoparamo, ponoči ga ima za spodglavje, in še le ko se je vés v mumijo posušil, ga po-

NOVIČE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., seer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, seer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 5. novembra 1853.

List 89.

Ali se človek zamore tudi zoper žival pregrešiti?

Po spisu fajmoštra K. Fiser-ja.

Naravnost rečem: da! Veliko je za kmetijstvo na tem ležeče, da človek vé, da greši, ako ne ravna s živino, kakor se spodobi. Škoda! da vse premalo se otrokom v šoli in odraslim na prižnici priporoča obnašanje do živine. In vendar je omečnje človeškega srca in omikanje ljudstva v tako ozki zavezi z miloserčnostjo do žival! Ni ne še divjosti slekel in terdega srca tudi do svojega bližnjega je, kdor nima srca do žival. Dokler človek misli „živina naj se pretepa, saj je živina“, pričuje očitno, da je še on sam živina. Otroci vidi očeta tako, in kakor vidi, tako sam dela.

Že Mojzes je dal Izraelcom postave, ki so ukazovale miloserčnost do žival, in v sv. pismu stoji razločno: „pravičnemu se smili njegova živina“.

Če že pri paganih (ajdih) so bile postave, ki so veléle milo ravnanje s živino, je to očitno znamenje, da so spoznali potrebo, lepo ravnati z njo. Arabljan glešta in opravlja in kermi svojega konjčca, da je ljubo viditi. Zato je pa tudi arabski konj naj lepši, naj bolji, naj krotkeji, naj zvesteji.

Poslednje leta se je vstanovilo po svetu več družb zoper terpinčenje žival — al te družbe niso popolnoma segle do jedra; one le svarijo: nikar terpinčiti žival! — na tistih sto in sto napak pa, ki se godé s živino kmetijsko, se vse premalo ozirajo.

Živina je stvar božja, in čuti, kakor mi, veselje in bolečine; gotovo je tedaj milost božja tudi nji nekoliko veselja odločila; gotovo tedaj ni na svetu le, da jo tepemo, psujemo in mučimo.

Živina je stvar božja, določena v službo in v prid človeku; pa Bog je človeku dal um, da obrača vse v svoj pravi prid, ne pa da kakor brezumna stvar ravná z neumno živino.

Ne bom dokazoval, da le sirov človek ravná sirovo s živino, ampak le škodo hočem popisati, ktera zadeva gospodarja samega, ako gerdo ravná s živino svojo.

Ljubi kmetovavci! vé, da marsikteri se bo posmehoval, ako vam bom razlagal pregreške do živine, — pa na zadnje boste vendar spoznali, da le govorim vam v dobiček.

Poslušajte me! Pregrešek je, ako svojo živinoimate v gerdih, nezdravih, blatnih, presoparnih ali premerzlih hlevih; — pregrešek je, ako živine ne čedite in pustite, da jo uši

jedó; — pregrešek je, ako živina strada, vi pa zapravljate seno in otavo po kerémah ali družih potih; — pregrešek je, ako pustite, da žejo terpi, jo napajate iz mlak už in ji ne privoščite čiste zdrave vode; — pregrešek je, ako ji čez njeno moč nakladate in jo terpinčite po gerdih potih, ktere bi lahko popravili; — pregrešek je, ako jo gonite na gmajne stradat, ktere po krivem spašnike imenujete; — pregrešek je, ako živino pretepetate, kadar terjate od nje, kar storiti ne more.

To in še več družega je že za tega voljo pregrešek, ker si sebi samim škodo delate, zakaj živina drugač gleštana in opravljena bi vam donšala dobiček, ktereга v tako zanemarjenem in revnem stanu donášati ne more.

Kako bo krava dobro molzla, če nima prave postrežbe? če se pari v soparnem ali mrazi v merzlem hlevu? če se ne čedi? če namest z lepo ravnate le gerdo z njo, da je vsa plaha, če vas le vidi? — Kako bo konj ali vol vlekel, če ga je le kost in koža? Al ni živina že dostikrat zavergla le zato, ker ste jo pretegnili, jahali, tepli, suvali? Ali ni po slabih hlevih in sprideni piči se že dostikrat kuga vtepla v hleve, ktera se je razširila potem čez celo vas in čez celo deželo?

Prijatli, nikar sami sebe ne goljufajte! Spoznajte vzrok stoterne škode, in vse drugač bote ravnali s živinico svojo.

Marsikdo se čudi nad lepo živino svojega sosedá, pa ne vidi, da njegov sosed je umen gospodar, kteri spozna, da živina je kmetijstva naj veči bogastvo in za tega voljo lepo ravná z blagom svojim. Zato dobra dekla, dober hlapec, dobra gospodinja, dober gospodar oskerbijo poprej svojo živino, potem še le mislijo na-se.

Tako gospodarstvo je pravo gospodarstvo. Z lepim ravnanjem s svojo živino si množi kmetovavec svoje premoženje in spolnuje Gospodovo zapoved: „pravičnemu se smili njegova živina!“

Pregled novih živinozdravniških skušinj za vsacega gospodarja imenitnih.

(Konec.)

Od kod izvirajo mnogoverstne napake mléka, še zmiraj ni tako znano, kakor bi treba bilo, da bi se mogle te napake odverniti. Da se mléko rado skisa, niso po novejših skušnjah toliko povžite kisle zeliša krive, kakor prevelika vročina; naj bo tedaj hram, kar naj bolj more, hladen. — Če je mléko zležasto, da se vleče, je večidel zato, ker je hram nesnažen in čistega zraka v njem ni. — Da se smetana v me-

sti ne dá, pride večidel od tod, da smetana ni prav kislikasta in da je prevročje. — Grenko mléko izvira od nesnažnosti hrama, od povžitih pregrenkih zeliš, od bolnih jeter živinčeta in spridenega žolča. — Rudeče lise na mléku, če niso kervine kaplice, so neke posebne sorte rudečega plesnjivca, ki se po vlažnih stenah napravlja; spremeni vremena in snažnost hrama sta kmalo odpravila to napako. — Da plave (modre) lise na mléku izvirajo od povžitih modrih zeliš, je prazna misel. Haubner je vidil plavo mléko pri velicih kmetijah le v veliki vročini, pri majhnih kmetijah pa tam, kjer hranujejo mléko v izbah (hiši). Tudi se z modrimi lisami združi večkrat plesnjivec. Ena skleda mléka zamore od druge to napako nalesti, ker se zaredijo majčkine močelke (*monas gliscens*) v njem.

V ravno tem letopisu beremo spet več žalostnih prigodb, da so se ljudje po smerkovih konjih okužili in pomerli.

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

Vsedli se homo danes k mizam mnogoverstnih ljudstev po svetu in gledali bomo; kaj je jejo, ne da bi oponašali enim žlahnih jedil in oblizkov, ali milovali druge zavolj revne hrane. Naš namen je višji. V sledu za tem, kaj živajo različni narodi, spoznali bomo tisto resnico, katero so natoroznanci nam že davnej odkrili, da po hrani ljudstev se ravna razloček narodov, se preminja natora, telesni in duševni značaj človeka, da narodovnost je deloma izvirček živeža.

Ne bo nam treba na dolgo in široko tega razkladati; vsak tudi preprost bravec bo resnico naših besed lahko razumel.

Kar človek vživa, želodec njegov predela v nek poseben sok; iz tega soka postane kri; iz kervi pa se nareja vse od kosti do možganov, iz česa človeško truplo obstoji. Ni tedaj norčija, ako rečemo, da naše roke, noge, naše lice, naše oči so spečene iz mesa, kruha, krompirja, fižola in sploh vsega, kar koli vživamo. Vsak pa bo sam po sebi tudi razumel, da je tu govorjenje le od trupla, ki iz prahú vstvarjeno bo spet prah postalo, ne pa od tistega višjega, neumerjčnega bitja, katero dušo imenujemo in kateri je truplo le začasno prebivališče.

Kar koli tedaj truplo pripomore k natori in značaju človeškemu, se večidel ravna po tem, česar človek vživa. Kuhinja tedaj pričuje od žlahnega ali sirovega, omikanega ali divjega, priprostega ali omehkuženega, revnega ali bogatega človeka in od različnosti domovine njegove. Pa tudi s človekom se je kuhinja požlahnila ali spridila. „Povej mi, kdo je tvoj tovarš, in povedal ti bom, kdo si ti“ — je rekel nekdaš geršk modrijan. Dandanašnji bi smeli ravno tako resnično reči: „povej, kaj jéš, in povedal ti bom, kaj si“.

Zatega voljo, mislimo, ne bomo tlačili prazne slame, ako iz tega obzira pogledamo po mizah ljudstev.

Dostikrat je že rečeno bilo, da človek je veliki svet na malem. In zares — pri jedi se to že poterdí. Rudstvo, rastlinstvo in živalstvo, iz katerih svet obstoji, so tudi stvari, katere on skoz usta v-se spravlja. So namreč ljudstva na svetu, katere živijo posebno le od zemelj, — so pa druge, katere si jemljejo svojo hrano le iz rastlinstva, in spet druge, ki živijo od žival vsacega razpola. Človek je stvar, katere vse je.

Kakor pa je rastlina, katere od zemlje živi, na naj nižji stopnji vsih životnic (organizmov), tako je tudi človek, kateremu zemlja v živež služi, na naj nižji stopnji človeštva.

To vidimo v nezmernih planjavah, ki se razprostirajo na levem bregu velike južno-amerikanske reke,

Orinoko imenovane. V teh puščavah — piše učeni Humboldt — živijo mnogoverstne plemena ljudi. Razločeni po jezicih, ki jih kramljajo, so eni — Otomáki in Jaruri — popolnoma divjaki, ki nimajo nič človeškega na sebi, razun postave človekove; kmetijstva ne poznaje, se živé le od mravelj, smole in parstí. Parst, katero vživajo, je mastna in volna glina, prava lončarska glina rumenkasto-sive barve. Marljivo jo iščejo ob bregovih Orinoka in Mete, in skerbno izberajo eno sorto od druge, kateri dobro ločijo po okusu. Tako glinovco gnetejo v cmoke po 4 do 6 pavcov debele in jih pekó od zunaj pri majhnem ognju, dokler skorja rudečkasta ne postane. Preden jih jedó, pomočijo vsak cmok z vodo. Dokler si jih Otomák ni vsak dan nabasal za funt ali tudi čez funt v svoj želodec, ni sit. Le kadar so vode njih rek prav majhne, si vlové tudi rib in želv (*Schildkröten*), katere jim pa niso tako po godu, kakor njih ilovnati cmoki. Tako nečedin je ta narod, da celó med daljnimi stanovniki poleg Orinoka je prislovica znana: „nič ni tako gerdega, česar bi Otomák ne žerl“.

(Dalje sledí).

Starozgodovinski pomenki.

DEAE SVRIAE SACR.

V Rimi Pet. Apianus CCXLII.

Razložil Davorin Terstenjak.

Že smo dokazali, da je v indoslavenskem mythu častje solca navadno bilo. Predsteječi napis nam to poterduje. Pobožen Indianec je njegovo visokost molil, ker mu je solnce bilo božanstvo, katero vse razsvetluje, vse oživljuje, iz katerega vse izhaja, in v katero se vse povrača (*William Jones Works VI. 417.*)

Solnce ima v sanskritu več izrazov; nar bolj navadna sta *sūris*, *sūryas*, in *sūnas*, *sunus*. Koreniki teh besed se najdete v glagolu *sur*, *strahlen*, *glänzen*, primeri: slavensko *zoriti*, *žariti*, in v glagolu *su*, *werfen*, *schleudern*, primeri: slovensko *su-jem*, *su-vam* (glej: *Eichhoff str. 200 in str. 115, 116*). *Suryas* je v sanskritu možkega spola, slovenska zora, zura, kar juterno solnce pomeni, pa je ženskega.

Napis *Deae Sviriae* očitno pričá, da je to slavenska zora, ne pa indiški *Sūryas*. V Rimi je bilo vseslavje božanstev iz vsih od Rimljana ogospodovanih dežel, tako je tudi slovenska zora prišla v Rim. Tudi je znala kakšna slovenska rodovina v Rimi živeča spomenik domačemu božanstvu napraviti dati, kar večkrat najdemo, da v raznih rimskih deželah spomeniki slavenskih božanstev stojijo. Tako najdemo na Francozskem v mestu Niemes spomenik v čast modrici Vedi z napisom *Vedae Musae* *), kjer rimsko tolmačenje zraven stoji, kakor to večkrat smo že vidili, postavim, *Apollini Beleno*, *Apollini Granno* (pervi slavski lučni bog *Belin*, drugi keltiški *Gran*, *Grein*). *Herkuli Gaditano*, to je: feniški *Melkarth*, *Pluto Vragus*, *Pluto Uragus* (glej: *Gud. str. 60. 6. Gori-Schuebel str. 44.*), to je slavenski *Vrag*, *Urag*, kateri je ednako službo imel, kakor jo je imel latinski *Pluto*.

Indiško solnce, imenovano *Sūryas*, je imelo več priimen, med drugimi ime *Hamsa*, kar pomeni *labud*. Po pravem bi se zvati imel *belud*, — ali takšnih *metathez*, to je, tako prestavljanje čerk ima vsaki jezik; primeri gerško: *κατασος* in *κατασος*, *πορσω* in *πορσω*, *καρδιη* in *καρδιη*, slovensko: *mogila* in *gomila*, *karn* in *kran*, *čbela* in *bčela*, tako tudi *lebud*, *liabud* namesto *belud*, *bialud* — beli ptič. Tudi priime *Dyumarí*, *Edelstein des Himmels*, od glagola *dju*, *džu*, *glänzen*, je imelo in

*) O severno-slavenskih Vedah — veščice. glej: Jungman česki Slovník s. v.